

Қ.Ө. Майгельдинов*, Е.Л. Нечаева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
**Корреспонденция үшін автор: mszkaz@yandex.ru*

Пандемиядан кейінгі кезеңдегі Қытайдың «Белдеу және жол» бастамасының перспективалары (орталық азия елдері мысалында)

Аңдатпа. Мақалада коронавирустың «Белдеу және жол» бастамасына әсер ету факторлары және Орталық Азияның қатысушы елдері үшін экономикалық салдары келтірілген. Зерттеу әдістері ретінде жүйелік, салыстырмалы және сценарийлік әдістер таңдалды. Коронавирустың індет және экономикалық дағдарыс Орталық Азия елдерінің қарым-қатынасына әсер етуде. Оларда мүлдем жаңа өзгерістер пайда болмаса да, қазіргі тенденциялар күрт жеделдейді. Мұндай жағдайда Орталық Азия елдерінің экономикасы мен технологиялық дамуы Қытайға көбірек тәуелді болады. Бұл ынтымақтастықтың басқа салаларына да әсер етеді. Мақалада экономикалық дәліздерді одан әрі дамытудағы проблемалық мәселелер, сондай-ақ пандемияның оң және теріс салдары, инфрақұрылымдық жобалардың қарқыны мен ауқымын қайта қарау себептері көрсетілген. Аталған бастаманы одан әрі дамытудың саяси, экономикалық аспектілердегі перспективалық бағыттары қаралды. Коронавирус және оның салдары Орталық Азия елдері мен Қытайды тезірек жақындастыруы мүмкін. Зерттеу барысында коронавирустық дағдарыс Қытай экономикасына және оның БЖБ-ға байланысты бөлігіне қалай әсер етеді; COVID-19 пандемиясы Орталық Азияға, оның экономикалық, әлеуметтік және саяси жағдайына әсерін; соңғы уақытта аймақтағы Қытай саясаты қалай өзгергенін сараптау міндеттері қойылды. Бірақ кейбір жағымсыз салдарға қарамастан, қысқа мерзімді перспективада Орталық Азия елдерінің Қытаймен одан да жақындасудан басқа амалы жоқ.

Түйін сөздер: Қытай, Орталық Азия, Белдеу және жол бастамасы, COVID-19 пандемиясы.

DOI: <https://doi.org/10.32523/26-16-6887/2021-136-3-37-43>

Түсті: 04.12.20 / Жарияланымға рұқсат етілді: 15.02.21

Кіріспе

Коронавирус экономикалық өсудің төмендеу үрдісіне байланысты «Белдеу және жол» бастамасына (БЖБ) қатысушы елдердің экономикасына елеулі әсер етті, түрлі елдер экономикаларының осалдығын көрсетті. Коронавирустың өршуі әлемнің көптеген елдерінде экономикалық құлдыраудың басты себебі болды.

Пандемия сонымен қатар Қытайға және оның Орталық Азиядағы БЖБ-ны алға жылжыту жөніндегі күш-жігеріне әсер етті. Қытайдың Орталық Азияға деген қызығушылығы күрделі себептерге байланысты. Коронавирус пандемиясы, осының әсерінен жаһандық қаржы жүйесінің жалғасып жатқан дағдарысы және батыс пен Шығыстың, АҚШ пен НАТО-ның Ресей мен Қытайға қарсы геосаяси қарама-қайшылығының өсуі аясында аймақта ресми Бейжің үшін жаңа стратегиялық міндеттер пайда болды, атап айтқанда:

- Орталық Азиядан Қытайға мұнай және газ құбырларының кепілді қауіпсіздігін құру

қажеттілігі;

- Қытайдан Орталық Азия арқылы Еуропаға, Жерорта теңізіне және Таяу және Орта Шығыс елдеріне автомобиль және теміржол көлік дәліздерін БЖБ үшін қауіпсіз режимді қамтамасыз ету;

- ақпараттық «Жібек жолы» шеңберінде трансшекаралық талшықты-оптикалық байланыс желілерін төсеу қажеттілігі және олардың кейіннен қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ету;

- Орталық Азияның көмірсутегі және өзге де ресурстарына кепілді қол жеткізу қажеттілігі.

Бүгінгі таңда коронавирустық инфекциялардың салыстырмалы түрде аз саны тіркелген Қытай, пандемияның жойқын әсерінен қалпына келген әлемдегі алғашқы ірі экономика болып табылады. Алайда вирус Орталық Азияда өршіп келеді, онда экономикаға шикізат бағасының едәуір төмендеуі, мигранттардың ақша аударымдарының азаюы және Дүниежүзілік Банктің мәліметтері бойынша аймақтағы жалпы ішкі өнімнің жыл соңына дейін 5,4 пайызға төмендеуіне мүмкін деген болжамы – жаһандық экономикалық құлдыраудың аймаққа қатты әсер еткендігін көрсетті [1].

Бұл жағдайда Пекин Орталық Азия үшін негізгі көмек көзі болып табылады. Жалпы айтқанда, БЖБ Орталық Азияға ерекше назар аудара отырып, бүкіл әлем бойынша базалық инфрақұрылым құруға ниетті. Осы ауқымды бастаманың басшылығымен жүздеген миллиард доллар жұмылдырылып, жұмсалуда. БЖБ жобаларының елеулі пайызы айқын трансшекаралық сипатқа ие – негізінен, көлік дәліздері мен темір жолдар, сонымен қатар электр энергиясын өндіру және тарату жөніндегі жобалар. БЖБ өзінің табиғаты бойынша трансшекаралық құбылыс болып табылады. Осылайша, ол коронавирус тудырған экономикалық дағдарысқа осал.

Көптеген елдер турбуленттілік кезеңін бастан кешірсе де, қазірдің өзінде БЖБ дамуының кейбір негізгі бағыттарын белгілеуге болады. Ол үшін алдымен бастаманың аралық қорытындыларын бағалап, оның Қытай мен Орталық Азия саясатындағы орнын айқындауымыз керек. Қазіргі уақытта БЖБ Қытайдың Батысқа қақпасы ретінде қабылданады. Уақыт көрсетіп отырғандай, бұл қытайлық жоба іс жүзінде Қытай экономикасын дамытуға бағытталған, бұл жаңа кезеңде экономикалық дамудың сыртқы ресурстарын, күштері мен ынталандыруларын оңтайлы пайдалануды болжайды.

Орталық Азия мемлекеттері мен Қытай арасындағы екі жақты сауда көлемі шығыс көршісінің өсіп келе жатқан ықпалын айғақтауы мүмкін. Орталық Азияның Қытаймен және басқа да ірі саяси ойыншылармен (Ресей мен ЕО) сауда-саттығының арақатынасы қытайдың аймақтағы салыстырмалы әсерін де көрсетуі мүмкін. Мәселен, Орталық Азияның сыртқы саудасы жөніндегі деректер Қытаймен байланысты нығайтатын БЖБ аралық қорытындыларына қатысты кейбір пайымдауларға әкеледі. Орталық Азия тауарларының Қытайға экспорты 2013 жылғы \$ 14,64 млрд-тан 2019 жылы \$ 18,83 млрд-қа дейін өсті. Басқа ірі сауда серіктестерімен салыстырғанда Қытайдың экспорттағы үлесі 17% - дан 23% - ға дейін өсті [2]. БЖБ-ны іске асырудың бүкіл кезеңінде Орталық Азияның Қытайға экспорттық мүмкіндіктері жақсарды, сонымен бірге Орталық Азия экспортының жалпы көлеміндегі Қытайдың үлесі артты. Яғни, Қытай нарығы Орталық Азия экономикалары үшін барған сайын маңызды бола түсуде.

Сонымен бірге Қытайдан импорт 2013 жылғы 15,42 миллиард доллардан 2019 жылы 14,35 миллиард долларға дейін күрт төмендеді. Қытайдың аймақ импортындағы үлесі 28% - дан 21% - ға дейін төмендеді [3]. Мұны ЕАЭО шеңберінде баждар мен шектеу тарифтерінің енгізілуімен, сондай-ақ өңір экономикасын біртіндеп қайта индустрияландырумен түсіндіруге болады.

Қытай бизнесінің өндіріс секторында өсіп келе жатқан қатысуын ескере отырып, жалпы көрініс Қытайдың тауар экспортынан аймақтың өзінде өндіріс салаларын құруға ауысуын растайды. Бұған БЖБ-ны іске асыру барысында Қазақстан мен Өзбекстанның энергетикалық

емес секторына салынған қытайлық инвестициялар да дәлел.

Зерттеу әдістері

Зерттеу әдістері ретінде жүйелік, салыстырмалы және сценарийлік әдістер таңдалды.

Covid-19 пандемиясының болашақ әсерін түсіну үшін біз келесі сұрақтарға жауап беруіміз керек:

- біріншіден, коронавирустық дағдарыс Қытай экономикасына және оның БЖБ-ға байланысты бөлігіне қандай әсер етті?
- екіншіден, COVID-19 пандемиясы Орталық Азияға, оның экономикалық, әлеуметтік және саяси жағдайына қандай әсер етеді?
- үшіншіден, соңғы уақытта аймақтағы Қытай саясаты қалай өзгерді?

Талқылау

Қытай экономикасы қалпына келтірудің ұзақ кезеңіне кіреді, сондықтан бұл елден айтарлықтай ресурстарды қажет етеді. Осыған орай, бірінші кезекте, шет елдердегі инвестициялар үшін бос қуаттардың қысқаруы айқын болады. Мемлекеттің де, бизнестің де қаржы ресурстары экономикалық рецессияның салдарын еңсеруге, яғни инфляция мен жұмыссыздыққа қарсы күреске, өндірістің өсуіне және экономиканы ішкі нарыққа бағдарланған дамудың жаңа моделіне қайта құруға бағытталады болады.

Қытай үкіметі БЖБ-ға мүше мемлекеттер үшін қазіргі деңгейдегі инвестицияларды қолдайды деп айтуға әбден болады. Мәселен Азия инфрақұрылымдық инвестициялар банкі (мәлімделген капиталы 100 миллиард доллар) мен Жібек Жолы Қоры (40 миллиард доллар және 100 миллиард юань) бөлген қаражаттар басқа бағыттарға шығарылмайды, өйткені Қытайдың басқа да қаржылық резервтері бар, бұған қоса, ҚХР-дың көшбасшылық амбициялары үлкен рөл атқарады. Қытайдың мүмкіндіктері мен мақсаттары үшін пандемиядан кейінгі салдарлардан басқа, БЖБ болашағы дағдарыстың Орталық Азияға әсеріне де байланысты болады. Атап айтқанда, жергілікті шағын және орта бизнестің (ШОБ) тоқырауы өсудің маңызды факторына айналуға.

ШОБ қазірдің өзінде карантиндегі елдерде қатаң шектеулерге тап болды. Мысалы, Қазақстандағы 1,3 миллион шағын және орта бизнес субъектілерінің 300 мыңға жуығы өз қызметін тоқтатты. Кейінгі болуы мүмкін локдаундардан кейін және дағдарыс кезінде олардың көпшілігі жабылуға мәжбүр болуы мүмкін. Осы тұста қытайлық компаниялар мұнда үлкен инвестицияларға арналған алаңға ие бола алар еді. Бұл үрдіс алғашқыда өндірістік қуаттарды кеңейту үшін іске асырылған Қазақстандағы 56 жобада (машина жасау секторының жобаларында) іске асырылды. Алайда мұнда ресейлік компаниялардың немесе Ресей арқылы батыс компанияларының пайда болуы мүмкіндігін ескеру қажет. Ресейде мемлекеттік қолдауды пайдаланатын ірі компаниялар бұрын жергілікті орта бизнестің барлық кеңістігін ала алады. Ресей бизнесі және Ресей арқылы жұмыс істейтін батыс компаниялары сауда, қызмет көрсету және шағын өндіріс саласындағы қытайлық компанияларға қарағанда әрдайым жоғары орынға ие.

Дегенмен, қытай бизнесінің, әсіресе ЕАЭО кеңістігінің шығыс көршісімен ынтымақтастыққа жалпы қайта бағдарлануын ескере отырып, нарықты бөлуге барлық мүмкіндігі бар. Нәтижесінде Қытайдың өндірістік секторда болуы жүйелі түрде маңызды болуы мүмкін. Бұл Қытай акцентімен бизнес жүргізуге жағдай жасайды. Теориялық тұрғыдан алғанда, бұл қытай нарығында қалған батыс компаниялары (Қытай нарығы олар үшін әлі де тартымды болады) Орталық Азияға Ресей арқылы ғана емес, Қытай арқылы да кіре алады дегенді білдіруі мүмкін.

Болашақта БЖБ-ның тағы бір маңызды факторы мұнай экспортынан түсетін табыстың төмендеуі болып табылады. Энергияның төмен бағасы әлемдік экономиканың жаңа шындығына айналуға (мысалы, Brent маркалы мұнайдың болжамды орташа жылдық бағасы 2020 жылы барреліне 35 долларды, 2019 жылы 64 долларға қарағанда 2021 жылы 45 долларды құрайды) [4]. Нәтижесінде, Орталық Азия республикалары баламалы тұтынушыға мұқтаж болады және қарқынды дамып келе жатқан мемлекет субсидиялайтын Қытай экономикасы ең тиімді нұсқа болуы әбден мүмкін.

Энергия бағасының төмендеуі Қытаймен өзара әрекеттесуге жаһандық әсер етуі мүмкін. Табыстың жоғалуын жеңуге тырысып, Орталық Азия елдері кіріс алу үшін баламалардың қажеттілігін белгілейді. Мұнай мен газ экспортының бәсекеге қабілетті жалғыз баламасы – металлургия және тау-кен өндірісі. Олардың бағасының төмендеуі басқа тауарлар сияқты коронавирус дағдарысы кезінде күрт төмендеген жоқ, ал Қытай өнеркәсібі металды өз қажеттіліктері үшін тұтынуды одан әрі жалғастыруда. Бұл БЖБ аясындағы басым бағыттардың бірі. Мысалы, 56 басым жобаның 8-і металлургия және тау-кен өнеркәсібімен байланысты.

БЖБ перспективалары көптеген сценарийлерді қамтиды. Бірақ жақында болған оқиғаларды ескере отырып, қытайлық жоба коронавирустық пандемиядан туындаған өзгерістерге қарсы тұрады деп айтуға болады. Сонымен қатар, дағдарыс нәтижеге бағытталған инвестициялар мен энергетикалық сектордың басымдылығын күшейтті. Сонымен, COVID-19-да БЖБ екі кезеңнен өтеді деп болжамдауға болады.

Нәтижелер

Жоба бірінші кезеңде тасымалдауда енгізілген карантиндік үзілістерге, сондай-ақ Қытай ресурстарын оның экономикасының жаңа болмыстарына қалпына келтіруге және бейімдеуге алаңдатуға байланысты тоқтатыла тұрады. Қытай тиімсіз жобалардан бас тартуға бейім болады. Аймақтағы әлеуметтік және саяси тұрақсыздық жағдайында Қытай аймақтағы қатысуын сақтау және Шыңжаң шекарасында бейбітшілікті сақтау үшін қаржылық қолдау көрсетуге міндетті болады.

Екінші кезеңде Қытай БЖБ-ны белсенді түрде ілгерілетуге оралады. Сонымен бірге стратегия аздап өзгеруі мүмкін. Ішкі нарыққа бағдарланған экономиканы дамыту енді ресурстарға деген қызығушылықты арттыратын болады, геосаяси себептер шекара маңындағы елдермен ынтымақтастықты кеңейтуге түрткі болады. Егер Орталық Азия елдері қажетті жағдай жасаса, онда қытай компаниялары ұйымдастырған жергілікті өндіріс те дамитын болады. Пандемия кезінде қытайдың технологиялық мүмкіндіктері аймаққа ұсынылатын Қытай өнімдерін шоғырландырады.

Жалпы пандемиядан кейінгі кезеңдегі БЖБ -ға қатысты ҚХР саясаты мынадай болмақ:

- ішкі нарықтың бастама шеңберіндегі ынтымақтастыққа теріс әсері тек уақытша және ішінара сипатта болады;
- ұзақ мерзімді перспективада пандемия сынақтарына төтеп бере отырып, бастама шеңберіндегі ынтымақтастық одан да тұрақты, жігерлі және перспективалы болады;

Қорытынды

Қорыта келе, пандемияның Еуразия геэкономикасына, атап айтқанда ОА елдеріне әсерін әлі де көруге болады. Сондықтан БЖБ-ның ауқымы мен тереңдігі қазіргі әлеуметтік-экономикалық күйзелістің ауырлығына ғана емес, жаңа халықаралық контекстке тап болған Орталық Азия үкіметтерінің, өңірлік экономикалық ұйымдардың және трансұлттық компаниялардың басқа (мемлекеттік және мемлекеттік емес) субъектілеріне стратегиялық жауап беру шаралары мен түзетулеріне де байланысты болады деп болжауға болады.

**Мақала AP08956330 ЖТН «Орталық Азия және «Белдеу және жол» бастамасы
пандемиядан кейін: мүмкіндіктері мен қауіптері» жобасын орындау аясында дайындалды.**

Әдебиеттер тізімі

1. Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2020: Fighting COVID-19 [Электрон.ресурс]. – 2020. – URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33476> (дата обращения: 05.12.2020).
2. Trade Map – Bilateral trade between Kazakhstan and China [Электрон.ресурс]. – 2015. – URL: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c398%7c%7c156%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c (дата обращения: 05.12.2020).
3. Trade Map – Bilateral trade between Turkmenistan and China [Электрон.ресурс]. – 2015. – URL: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c795%7c%7c156%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c2%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c (дата обращения: 05.12.2020).
4. Габуев А., Умаров Т. Экстренное сближение. Как пандемия усилит зависимость России от Китая – Московский Центр Карнеги – Фонд Карнеги за Международный Мир [Электрон.ресурс]. – 2020. – URL: <https://carnegie.ru/commentary/81633> (дата обращения: 05.12.2020).

К.У. Майгельдинов, Е.Л. Нечаева

Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан

Перспективы китайской инициативы «Пояс и путь» в постэпидемический период

Аннотация. В статье приведены факторы влияния коронавируса на инициативу «Пояс и путь» и экономические последствия для стран-участниц из Центральной Азии. В качестве методов исследования были выбраны системный, сравнительный метод и метод сценариев. Эпидемия коронавируса и надвигающийся экономический кризис повлияют на отношения центральноазиатских стран. В них не наступит абсолютно новой реальности, но уже существующие тенденции резко ускорятся. В такой ситуации экономика и технологическое развитие стран ЦА станет все больше зависеть от Китая, что отразится и на остальных сферах сотрудничества. В статье указаны проблемные вопросы в дальнейшем развитии экономических коридоров, а также положительные и отрицательные последствия пандемии, причины пересмотра темпов и масштабов инфраструктурных проектов. Рассмотрены перспективные направления дальнейшего развития данной инициативы в политическом, экономическом аспектах. Коронавирус и его последствия, вероятно, заставят страны Центральной Азии и Китай сближаться куда более стремительно. Задачи исследования состоят в изучении того, как кризис коронавируса влияет на экономику Китая и ее часть, связанную с инициативой, влияния пандемии COVID-19 на Центральную Азию, ее экономическую, социальную и политическую ситуации, а также того, как в последнее время изменилась политика Китая в регионе. Несмотря на некоторые отрицательные последствия, в краткосрочной перспективе у стран Центральной Азии нет другого выбора, кроме еще большего сближения с Китаем.

Ключевые слова: Китай, Центральная Азия, Инициатива «Пояс и путь», пандемия COVID-19.

K.U. Maigeldinov, Ye.L. Nechaeva

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Perspectives of China's Belt and Road Initiative in the post-epidemic period

Abstract. The article presents the factors of influence of coronavirus on the «Belt and road» initiative and economic consequences for the participating countries from Central Asia. Systematic, comparative method and scenario method were selected as research methods. The coronavirus epidemic and the impending economic crisis will affect relations between Central Asian countries. They will not have a completely new reality, but existing trends will accelerate dramatically. In this situation, the economy and technological development of the Central Asian countries will become increasingly dependent on China, which will also affect other areas of cooperation. The article points out problematic issues in the further development of economic corridors, as well as the positive and negative consequences of the pandemic, the reasons for revising the pace and scale of infrastructure projects. Perspective directions of further development of this initiative in political and economic aspects are considered. The coronavirus and its consequences are likely to force the Central Asian countries and China to move closer together much more rapidly. The research objectives are to investigate how the crisis of the coronavirus affects the economy of China and its part, related to the initiative; the impact of the COVID-19 pandemic on Central Asia, its economic, social and political situation; as well as how in recent times the policy of China in the region has changed. But despite some negative consequences, in the short term, Central Asian countries have no choice but to become even closer to China.

Keywords: China, Central Asia, Belt and Road Initiative, COVID-19 pandemic.

References

1. Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2020: Fighting COVID-19, Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33476> (accessed 05.12.2020).
2. Trade Map – Bilateral trade between Kazakhstan and China, Available at: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c398%7c%7c156%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c (accessed 05.12.2020).
3. Trade Map – Bilateral trade between Turkmenistan and China, Available at: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c795%7c%7c156%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c2%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1 (accessed 05.12.2020).
4. Gabuev A., Umarov T. Jekstrennoe sblizhenie. Kak pandemija usilit zavisimost' Rossii ot Kitaja – Moskovskij Centr Karnegi – Fond Karnegi za Mezhdunarodnyj Mir [Emergency Convergence. How a pandemic would increase Russia's dependence on China - Carnegie Moscow Center - Carnegie Endowment for International Peace], Available at: <https://carnegie.ru/commentary/81633>, [in Russian], (accessed 05.12.2020).

Авторлар туралы мәлімет:

Майгельдинов Қазбек Өмірзақұлы - «Саясаттану» мамандығы бойынша Ph.D. докторанты, саясаттану кафедрасы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Нечаева Елена Леонидовна - саяси ғылымдар кандидаты, саясаттану кафедрасының профессорі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Maigeldinov Kazbek Umirzakovich – Ph.D. student in Political Science, Political Science Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.

Nechayeva Yelena Leonidovna – Candidate of political sciences, professor, the Political Science Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.